

Vulkanutbrottet som vän

Den senaste tidens klimatkatastrofer har öppnat våra ögon för vad vädrets makter förmår orsaka. En av de värsta klimatkatastroferna i historien kan ha inträffat på 500-talet och slutgiltigt krossat det romerska imperiet. Orsak: en exploderande vulkan i Sydostasien.

Naturhistoria

Catastrophy, an Investigation into the Origins of the Modern World

David Keys

Arrow Books, 2000

De flesta börjar nu vakna upp till den skräckinjagande insikten att klimatväxlingar kan få katastrofala följder. Den senaste chockrapporten kom från en rysk isbrytare med betalande passagerare som fann öppet vatten vid Nordpolen. Då är det svårt att förstå, att bara för några decennier sedan utgick historikerna från att klimatet var något som hade varit konstant under historisk tid.

Den för ett par år sedan avlidne engelske klimathistorikern HH Lamb bröt därför ny mark när han i sin *Climate, History and the Modern World* (1982) populariserade tanken på att klimatet verkligen hade haft omskakande effekter i människans historia – också i sen historisk tid. Sedan dess har vi blivit förtrogna med begrepp som "den lilla istiden" (1600-talet) och "värmemaximum" (1100-talet).

Mörkret föll över jorden

En mindre glamourös klimatkatastrof har varit den som enligt David Keys inträffade på 530-talet, ja, den kan till och med dateras med relativ precision till år 535. I sin *Catastrophy* kan han med stöd av ett rikt källmaterial, sammanställt från olika discipliner, peka på omfattningen av den katastrof som inträffade på hela jorden efter ett vulkanutbrott mellan Sumatra och Java i nuvarande Indonesien år 535.

"Solen mörknade och dess mörker varade i 18 månader. Varje dag sken den i omkring fyra timmar, och ändå var dess ljus endast en blek skugga. Alla förklarade att solen aldrig mer skulle återfå sin glans."

Så skrev den samtida kyrkoledaren och historikern Johannes av Efesos. Och det finns ytterligare en handfull antika författare från samma tid som talar om den svaga solen som inte sken starkare än månen.

Ovetande om sina romerska kolleger skrev kinesiska annalister vid samma tid om en omfattande svältkatastrof. En aldrig tidigare skådad torkkatastrof drabbade norra Kina. I Korea talades om det värsta klimatet på hundratal år.

De skrivna källorna får också stöd av moderna forskningsgrenar som dendrokronologi och glaciärforskning. Från vitt skilda områden på jordklotet framträder samma bild. Trädtilväxten var på sina ställen lägre än på 1 500 år. Sådana iakttagelser rapporteras från Chile till Skandinavien.

Fem grader kallare

Källor och mätningar pekar alltså mot en katastrofal sänkning av medeltemperaturen på jorden, kanske upp till fem grader under ett par år och fortsatt ovanligt låg temperatur under ytterligare ett par decennier.

Varför? Efter att ha avfärdat några fantastiska, men inte helt omöjliga, förklaringar, som en kolliderande himlakropp, stannar Keys för den mest sannolika: ett sällsynt våldsamt vulkanutbrott år 535. Genom en explosion av kalderen spyddes så stora mängder stoft ut i atmosfären att solen försvann under flera års fimbulvinter över hela jorden. Keys resonemang leder till att platsen för utbrottet förläggs till ungefär samma region som den berömda explosionen av Krakatoa år 1883 mellan Java och Sumatra. Den hörde till Australien och gav glödande solnedgångar runt hela jorden.

Sådana vulkanutbrott, om än inte fullt så stora, har inträffat i nu levande människors livstid. Riktat vi blicken bara lite längre tillbaka finner vi till exempel Krakatoa år 1883. Geologerna kan fylla på krönikan med rikti-

FOTO: REUTERS/CANEX

År 535 inträffade en katastrof som fick dramatiska följder. Stoftet från ett vulkanutbrott fyllde atmosfären

ga skräckisar från förhistorisk tid vars rester i dag avtecknar sig som gigantiska cirkelformade berg eller ögrupper. Samma geologer kan isa vårt blod med upplysningen att skräckinjagande utbrott också väntar någon gång i framtiden. Vi vet bara aldrig när.

Santorini i Egeiska havet är redan en för-

störelsens superstar i det populärhistoriska galleriet. Håll därför ögonen på Krakatoas föregångare. Om Keys tes beläggs av fler forskare och får ytterligare underlag har vi här en sannskyldig megastar att döma av de följder dess utbrott fick enligt hans rafflande bok.

Muslimska mystikens rötter under lupp

Intresset för annan religiositet än den etablerade, institutionaliserade är i dag stort. Olika former av mystik lockar många som söker en djupare, mer äkta och uppriktigt religiositet.

Religionspsykologi

Muslimsk mystik – Ur psykologisk synvinkel
Anton Geels
Norma, 2000

Antoon Geels, professor i religionshistoria med religionspsykologi vid Lunds universitet, har i ett flertal skrifter intresserat sig för olika mystiska traditioner. Härömrätt utkom *Judisk mystik*, den första volymen i en trilogi, nu föreligger tvåan, *Muslimsk mystik*, som kommer att följas av en volym om den kristna mystiken – alla med samma struktur och tematik, vilket underlättar jämförelser och analyser.

Mystiska erfarenheter återfinns i alla religiösa traditioner, och en

intressant fråga blir då om de har en gemensam rot i en andlig eller psykologisk disposition i den mänskliga naturen, eller om varje kultur, varje tradition föder sina unika upplevelser. Är den mystiska upplevelsen av universell natur eller är dess bilder, symboler och tecken beroende av sin omgivning?

GEELS INTAR EN förmedlande ståndpunkt, då han hävdar, att "upplevelsen tycks vara universell, tolkning däremot bunden till den lokala traditionen". Geels förankrar sin analys i en läsning av en modern djuppsykologi, som har skapat förbindelser till såväl socialpsykologi som kognitiv psykologi.

Alla mystiker talar på olika sätt om att målet är en upplösning, ett bortdoende av jaget. Ibland har detta tillstånd tolkats i termer av

psykos och desintegration. Geels hävdar att ett sådant synsätt är felaktigt och inte ger någon möjlighet att förstå vad det egentligen är som händer med mystikerna. I all vetenskaplig beskrivning av religiösa upplevelser finns en risk att den religiösa erfarenheten reduceras till teknikaliteter, till den beskrivande rationalitetens mäta-och-väga-språk.

GEELS TAR LEGITIMITETEN i mystikernas upplevelser i försvar. Han talar om "jag-bortdoendet" snarare än om sönderfall och kaos, och att det handlar om att upprätta en ny balans, en ny harmoni hos mystikerna. Men även då finns en risk för reduktionism. Om sufierns beskrivning av "fana" (försvinnande) översätts till den psykologiska modellen Geels arbetar med, kan följande sägas: försvinnande, bortdoende handlar om "en inhihering av medvetenheten om sig själv som handlande samt medvetenheten om den yttre världen och de inre representationerna". En sådan psykologisk

Från en kaotisk värld leder mystiken till en inre ordning.

förklaringsmodell kan skapa förståelse för det ökade intresset för mystik och new age i vår tid – ett yttre, kollektivt kaos söker en befrielse i en inre, individuell ordning.

Mystiken som individuell upplevelse, är Geels utgångspunkt för

boken. Traditionen presenteras, men inte ur ett sociologiskt eller teologiskt perspektiv som rymmer alla läror och inriktningar. Det är de "stora" namnen, som Geels intresserar sig för. Han begränsar inte heller sin skildring till islams klassiska områden – en god portion av boken behandlar sufismen i det folkrikaste av de muslimska länderna, Indonesien.

SAMTIDIGT SOM individualiteten betonas av Geels, undrar jag om man inte ännu starkare kan poängtera just det existentiellt individuella och unika i varje mystisk upplevelse, även om den sedan tolkas i det språk, som är tillgängligt i ifrågavarande kultur och tradition. Jag skulle också samtidigt vilja framhålla att alla mystiska upplevelser kanske inte är en reaktion på en omedelbar, påtaglig känsla av kaos och främlingskap? Kan verkligen inte gudsnärvaro och andra mystiska upplevelser bara så att säga falla ned från himlen?

KAJ SVENSSON